

«Պիսի ուզեմ որ ով մամ, ոսոխ մ'ինչպես հեռաւոր
Անակկալ մէկ պահուց կու այս հարուածն իր մեզի,
Տայիր հարուածդ ինձ այդպէս բայց զլացաւի քող ինձի
Մոսկուսիդ բայլ առ բայլ բզզայնութիւնն ահաւոր:»

Կարծես Տէրը լսեց իր խնդրանքը
ու խաղաղօրէն, դաւադիր մահը անցուց
զինքը երկու կեանքերը իրարմէ բաժնող
(կամ իրար միացնող) նեղ կամուրջէն...

Իր նկարագրին ամենէն յատկանշա-
կան դիժը եղաւ իմաստութիւնը: (Որոշած
էի չեմաստուելն Հօտապետը՝ ունենալ իբր
խորագիր): Բայց ոչ իմաստութիւն մը,
զոր մարդիկ կը փորձեն գնել գիրքերէն:

Նշիշէ Պատրիարք անցաւ վանական
երեք տաշնապ — պոյաբարներու մէջէն,
բայց մնաց մեծասիրտ ու անյիշատի բո-
լոր անոնց նկատմամբ՝ որոնք անտեղի
կիրքերէ կամ անճիշդ տարածայնութիւն-
ներէ տարուած՝ իր դէմ շարժել կամ խի-
ղախել էին փորձած: Ժողովուրդի ընդ-
դիմադիր տարրին մէջ էի ես ալ, նոյնիսկ
գրաւոր կերպով ալ արտայայտուած իր
դէմ, առաձգական կեղծանունի մը ներքե
ծուարած: Կը կարծէի թէ ուրիշ շատերու
նման իրեն համար ալ գաղտնի կը մնար
ինքնութիւնը այդ յօդուածագրին: Մեծ
եղաւ դարձանքս երբ օր մը իմացայ (ոչ ան-
շուշտ իրմէն) թէ գիտէր նեղինակը այդ
գրութեան: Զարմանք՝ անոր համար որ
երբեք ատոր խօսքը չէր ըրած ինձի, ցոյց
տալով իմ դէմ նոյն քաղցր վերաբեր-
մունքը ինչ որ ունեցած էր իր համախոհ-
ներուն ու ամենէն մտերի մեներուն իսկ նետ:

Թորգոմ Պատրիարքի առաջին այս
ձեռնաստուելը և անոր վրայ հիացող այս
մեծ հոգեւորականը (իր իսկ բառերով՝ չիր
աշխարհայնացեցը շատ նման եղած է
Թորգոմ Պատրիարքին) անոր նման ին-
կաւ յանկարծակի, փետրուարի ցուրտ
գիշերուան մը սկզբնաւորութեան: Հե-
տաքրքրական է գիտել տալ որ իր թաղ-
ման թուականը (11 փետր.) մէկ օրով
միայն կը կանխէ Գուշակեան Պատրիարքի
թաղման թուականը:

Կը խոնարհիմ իր անաղտ ու անթա-
ռամ յիշատակին առջև: Եւրեթմասփիւռ
լոյս իր բարի նոգիին ու հանգիստ՝ իր
վաստակարեկ սկզբներուն:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ

ԵՂԻՇԷ ՊԱՏՐԻԱՐԷԻ ՄՏԵՐՍՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Նշիշէ Պատրիարքի մեկնումով, ար-
տասանմանը կորսնցուց իր փորձառու և
տիրական դէմքերէն մին: Ամէն անոնք
որ Երուսաղէմ հասակ առած են՝ կը յիշեն
զինք իբր երիտասարդ վարդապետ, Լուս-
տարապետ և Պատրիարք: Մեր հայրենի
հողէն բխած և անոր յատկութիւնները
մարմնաւորող հայորդին էր, որուն զլաց-
ուեցաւ այցելութիւնը իր ծննդավայր
Վասպուրականի, բայց որ իր հոգեկան
թռիչքն ու ապրումները հարադատօրէն
արտայայտող գրիչով ճախրեց հայրենի
լեռներու և դաշտերու վրայէն: Իր գրու-
թիւններուն մէջէն կարելի էր զգալ և
շօշափել հայրենիքի բնութիւնը: Կը խօ-
սէր յաճախ վանայ գիւղերուն, սրբավայ-
րերուն, գետերուն, բերդերուն և բեր-
քերուն առատութեան մասին: Անոնց ըն-
թերցումը առաւել ևս կը բացաւ առջ
հեռաւոր և հոյատեսիլ բնութեան կարօտը
տարագիր հայու սրտէն ներս:

Հսկառակ ներկայ հայութեան աննա-
խանձելի գիրքին, երկրիս քաղաքական
աննպաստ պայմաններուն և կարգ մը
բարոյական կարգախօսերու այլադուռու-
մին, նշիվարդ կ'առանձնանար իր աշխա-
տասենեակը և կը ստեղծագործէր, առանց
ցուածքներու իր գրութիւններուն մէջ յուս-
ածհատութեան ամենայնատին հետքը:

Մեր վերջին յիշատեանակին, Նշիշէ
Դուրեան, Թորգոմ Գուշակեան, Մեսրոպ
Նշանեան և Կիրեղ Իսրայէլեան Պատրի-
արքաներու ժառանգին և շունչին վկան էր
ան, մեր վերջին օղակը մեծագործ Պատ-
րիարքներու սերունդին:

Երբ որոշ (անել կամ դժուարալոյծ)
կացութեան մը առջև ամէն յոյս կը չքա-
նար, իրն էր վերջին խօսքը և ինքն էր
վերջին յուսադրողը:

Մեր ժամանակակից պատմութեան
դէմքերուն և պատմական անցքերուն
մօտէն ծանօթ անձնաւորութիւն մըն էր
Նշիշէ Պատրիարք և իր դատողութիւն-
ներուն մէջ անգիջող, անաչառ և ան-
կողմնակալ:

Երկար պահեր անցուցած էր Լեոն Փաշայի, Գալուստ Կիւլպէնկեանի, Նիկոլ Աղբալեանի, Արշակ Չօպանեանի և վերջին 70 ամեակի հայ մտաւորականութեան ականաւոր այլ գէմքերու հետ: Հայկական ակիւռքի քաղաք երեսներուն, հին և նոր կուրիքներուն ու տաղնայնեքուն ծանօթ և կենդանի վկան էր խօսակցութիւն մը Եղիշէ Պատրիարքի հետ՝ շատ դիւրան կը փոխադրէր մեզ մեր դարու քանական և երեսունական թուականները:

Վասն այստեղէն գիւղապետի մը գաւակն էր Եղիշէ Պատրիարք. աշխարհ մը՝ ուր վտանգը ամենուրեք էր: Ունէր իր ձեռնդալարի բնութեան հարքայութիւնը և տեղալու գերբնական ոյժեր: Հաւածեալ էր ան մարդոց և չրջապատին նկատմամբ. որուն գեղարդոյն ապացոյցը իր կատակասիրութիւնն էր: Հլարտ էր ան իրը հայ՝ երբ մեր ազգին արժանապատուութիւնը նժարին մէջ բլլար:

Բնատուր հնարամտութիւն ունէր և պատրաստարան էր: Մեծ դաստիարակ էր ան: Հակառակ իր յառաջողած տարիքին, կորճ ընդհատումէ մը ետք չարունակեց դաստիարակել և երիտասարդ սարկուստները, միշտ քաջախերելով տաղանդները, որոնք կը յայտնուէին: Հայ եկեղեցւոյ սպասին զինուորագրուելու յօժար սարկուստներուն մօտ: Հակառակ արտաքին երևոյթներուն, Եղիշէ Պատրիարք խորքին մէջ աւանդապաշ էր, մանաւանդ երբ հարգը կը վերաբերէր Սրբոց Բակոբեանց Մայրավանքի ներքին կեանքին և գործաւոր աւանդութիւններուն, որովհետեւ իր աչքին տալէն կը տողանդէին Եղիշէ Գուրեան և Թորգոմ Գուշակեան Պատրիարքները, զորոք ընտրած էր իրրեւ յարացոյց: Բայց աւանդութիւնը մշտնջենաւորութեամբ համար կը կարծաթի հաւատաւոր առաքեալներու և հետեւորդներու, և այսօրուան Սաղիմաշայ իրականութեան մէջ՝ դժբախտարար կը պակսէին այդպիսիներու թիւը անեղնող պայմաններու:

Եղիշէ Պատրիարք մեծ պաշտպանն էր Ս. Տեղեաց մէջ հայոց իրաւունքներուն, իր օրով ամբողջացաւ Ս. Եսրուբեան Տաճարի նորոգութիւնը, որով յաշտեա-

րաց՝ հայոց բաժինները կրնան պատուարեր ձեռով ներկայանալ անէ բժախդիր այցելուի:

Ս. Աթոռը մեծ նեղութեանց ենթարկուեցաւ հայթայթելու Ս. Եսրուբեան Տաճարի նորոգութեան հարկաւոր խոշոր գումարները, մանաւանդ որ չունէինք մեզի նեցուկ կանգնող պետութիւն մը, ինչ որ էր պարագան միւս իրաւատէր համայնքներուն: Հակառակ իր ճկունութեան և դիւանագիտական խառնուածքին, քացարձակապէս անգիջող էր հանդէպ մեր իրաւանց, եւ իր այդ անդրդուելի և անխախտ կեցուածքը զօրացուցած է Միաբանութեան կամքը և նախանձախնդրութիւնը:

Եղիշէ Պատրիարք տեսիլքի մարդ էր, իր թախչքով՝ հերոսապաշտ և կատարելապաշտ: Կեանքը կը սիրէր և կը հաւատարմամահութեան, երկար տարիներու պատրիարքական փոթորկալի չրջանէ մը ետք կ'իյնար յանկարծամահ, ակնթարթի մը մէջ, նման իր սիրեցեալ Թորգոմ Պատրիարքին:

Սրբազանը վերջին տասնամեակին պայքարեցաւ անարտունջ և կուրծք արւաւ վտանգներու, իրրեւ աննկուն պաշտպանը սրբազան այս հաստատութեան:

Իր վերջին փափաքն էր գրական էջերով ամբողջացնել կերպարը հայ Ֆէտայիին, վեր առնելով անոր զոհողութեան ոգին և միշտ կ'ըսէր. «Հայ գրականութիւնը տակաւին իր առեւթը չէ վճարած այդ հերոսական մոռոտիկներուն»:

Վերջին երկու տարիներու ընթացքին, Հայաստանի երկրաշարժը և Պարաբողեան դէպքերը շատ քան խորտակեցին իր մէջ: Վերջին օրուան մեր հանդիպման ընթացքին իսկ անդրադարձաւ Պաքուի ցաւալի դէպքերուն:

Եղիշէ Պատրիարք մեկնեցաւ այս աշխարհէն վշտահար բայց անդրդուելի, և չիջեցաւ պատնէշի վրայ: Ս. Աթոռը կորսնցուց իր քաջարի բերդապահը և վեհանձն ղեկավարը: Կր խոնարհինք իր անմահ յիշատակին առջև:

ԴԷՈՐԳ ՀԻՆԴԼԵԱՆ